

Zpráva o plnění doporučení Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) v roce 2004, vyplývajících z návštěvy CPT v České republice v roce 2002

Schválená vládou České republiky 2. března 2005

Úvod

Zpráva o plnění doporučení Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) v roce 2004, vyplývajících z návštěvy CPT v České republice v roce 2002 (dále jen „Zpráva“) navazuje na Zprávu o plnění doporučení CPT v roce 2003 a obsahuje pouze informace popisující vývoj v daných oblastech v roce 2004. Členění Zprávy zachovává strukturu Zprávy pro vládu České republiky o návštěvě České republiky, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání ve dnech 21. až 30. dubna 2002 (dále jen „Zpráva CPT“). Zpráva je tématicky rozdělena do čtyř částí, jednotlivá doporučení (resp. připomínky a žádosti o informace) a vyjádření k nim jsou řazena podle čísla odstavce (bodu) Zprávy CPT, který dané doporučení obsahuje, a zároveň podle toho, zda české úřady k danému doporučení uvádějí či neuvádějí nové skutečnosti za rok 2004.

K části A - Policejní zařízení

Špatné zacházení

„CPT doporučuje, aby vyšší policejní důstojníci vhodným způsobem a v pravidelných intervalech pravidelně připomínali svým podřízeným, že špatné zacházení je nepřijatelné a bude přísně postihováno. Je obzvláště důležité toto připomínat příslušníkům kriminální policie“ (bod 10).

O každém služebním zákroku či úkonu musí policista sepsat úřední záznam nebo protokol, kde jsou uvedena jména policistů provádějících zákrok či úkon. Případnému špatnému zacházení může v některých případech zamezit i zákonná přítomnost dalších osob při služebních úkonech. Může se jednat o tlumočníka, obhájce, pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí - v případě osob do 18 let, psychologa nebo pedagoga či jinou osobu mající zkušenosti s výchovou mládeže - v případě osob mladších 15 let, znalce, zapisovatele, zákonného zástupce obviněného nebo opatrovníka či zmocněnce poškozeného.

Ke zvýšení informovanosti budou policisté v průběhu roku 2005 informováni o poslání, činnosti a výsledcích činnosti CPT.

Základní pojistky proti špatnému zacházení

„CPT doporučuje českým úřadům podniknout opatření k zajištění toho, že všem osobám povinným zůstat na policejní službě bude od samého počátku zbavení svobody zaručeno právo na přítomnost právníka, jak je uvedeno v bodu 21. Právo na právního zástupce by měly mít nejen osoby podezřelé ze spáchání trestného činu, ale každý, kdo je ze zákona povinen dostavit se do policejního zařízení (a pobývat v něm), tedy např. osoba, u níž musí být prokázána totožnost nebo která je povinna podat vysvětlení“ (bod 21).

Právo na právní pomoc mají i osoby předvedené za účelem zjištění totožnosti či k podání vysvětlení, ale není možné tyto úkony blokovat jen z toho důvodu, že osoba bude

trvat na přítomnosti svého právního zástupce a tento se nemůže v přiměřené době dostavit. Na zjištění totožnosti je ze zákona¹ 24 hodin a poté musí být osoba propuštěna, a to i v případě, že se její totožnost zjistit nepodaří.

V případě podání vysvětlení je osoba předváděna jen, jde-li o podání vysvětlení o zvlášť závažném trestném činu a odmítne příslušníky Policie ČR následovat ihned po výzvě nebo když se na předvolání nedostaví. Na právo právní pomoci je každý upozorněn již v předvolání a znovu na počátku úkonu. Pokud jde o osobu, která nerozumí českému jazyku, je jí poučení o právu na právní pomoc tlumočeno tlumočnickem. O poučení je vyhotoven záznam, který osoba podepíše, nebo je zaprotokolováno odmítnutí podpisu i s důvody, pokud je osoba uvede.

„CPT doporučuje zaručit formálně právo osob umístěných v policejní vazbě na vyšetření nebo ošetření lékařem podle své volby, jak je uvedeno v bodu 22“ (bod 22).

Podle zákona o péči o zdraví lidu² se všem osobám s výjimkou osob ve vazbě a výkonu trestu odnětí svobody umožňuje volba lékaře, klinického psychologa a zdravotnického zařízení. Z toho lze dovozovat, že osobám umístěným v policejních celách je umožněna svobodná volba lékaře.

Podle nového návrhu zákona o zdravotní péči, který připravilo ministerstvo zdravotnictví by však ani osoba umístěná v policejní cele neměla mít právo na svobodnou volbu lékaře. Tento návrh ministerstvo vnitra podporuje.

„CPT doporučuje, aby osobám umístěným v policejní vazbě byl systematicky předkládán na samém počátku zbavení svobody formulář jasně stanovující jejich práva. Formulář by měl být k dispozici v příslušné škále jazyků a dotčené osoby by měly být požádány o podpis prohlášení, že byly informovány o svých právech“ (bod 24).

Příslušné zákony ukládají policistům a dalším orgánům osoby vždy poučit o jejich právech a toto poučení je vždy součástí protokolu o úkonech provedených s těmito osobami. Příslušné protokoly o úkonech jsou téměř vždy předtištěné formuláře, kde poučení je ihned za osobními údaji osoby, tedy nikdy na konci protokolu. Protože je poučení o právech součástí protokolu o úkonech, nikoliv samostatný formulář, nemůže si jej osoba omezená na svobodě po provedení úkonu ponechat.

Každý příslušník Policie České republiky má prostřednictvím policejní intranetové sítě možnost získat z intranetových stránek policejního prezidia formuláře s poučením o právech dotčených osob v angličtině a němčině. Správy krajů, které hraničí se sousedními zeměmi mají k dispozici formuláře v příslušném jazyce sousedící země. Formuláře s poučením v cizích jazycích však nejsou v praxi vždy používány. K poučení osob omezených na svobodě, které neovládají český jazyk, využívají policisté služeb tlumočnicků. V takovém případě se o provedení úkonu sepisuje protokol v českém jazyce.

V současné době zpracovává Policejní prezidium ČR návrh formulářového poučení s uvedením práv a povinností osob umístěných v policejních celách. Písemné poučení bude

¹ ustanovení § 14 odst. 3 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů

² ustanovení § 9 odst. 2 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů

zpracováno v českém jazyce i v cizích jazycích pro osoby, které neovládají český jazyk. Písemné poučení bude poskytováno osobám umístěným do policejní cely všemi policejními útvary, u nichž jsou policejní cely zřízeny.

„CPT by rád obdržel zprávu o činnosti kanceláře státního zástupce za rok 2002, a zejména informace o počtu a povaze stížností na postup policistů a opatření přijatých k jejich řešení“ (bod 26).

Informace o trestné činnosti příslušníků Policie ČR za rok 2003 jsou obsaženy v příloze č. 1 Zprávy.

Informace o stížnostech (podáních netrestního charakteru) na příslušníky Policie ČR jsou obsaženy v přílohách č. 2 a 3 Zprávy.

K těmto doporučením, poznámkám a žádostem o informace neuvádějí za rok 2004 české úřady žádné nové skutečnosti:

Špatné zacházení

„CPT doporučuje, aby policistům bylo neustále připomínáno, že při provádění zadržení osob nesmí být používáno více síly, než kolik je nezbytně nutné, a že jakmile byly tyto osoby zvládnuty, neexistuje žádné ospravedlnění pro jejich bití“ (bod 11).

„CPT by rád obdržel podrobné informace o opatřeních, které podnikly české úřady, a o výsledcích případného vyšetřování provedeného v souvislosti se stížnostmi na špatné zacházení ze strany policie v průběhu zasedání Mezinárodního měnového fondu a Světové banky v Praze v září 2000“ (bod 12).

Podmínky zajištění

„CPT doporučuje posoudit využívání cel na policejním oddělení v Hyberské ulici a ve Vyšehradské ulici v Praze v kontextu poznámek obsažených v bodu 14“ (bod 14).

„CPT vyzývá české úřady, aby podnikly opatření k zajištění toho, že ve všech služebnách Policie České republiky bude osobám povinným strávit noc ve vazbě poskytnuta čistá matrace a čisté povlečení“ (bod 15).

„CPT doporučuje, aby byly podniknuty kroky ke zlepšení větrání v celách MOP Masná v Ostravě, Správy policie ČR Západočeského kraje v Plzni a služebny v Hyberské ulici v Praze“ (bod 15).

„CPT doporučuje z policejních cel odstranit kovové předměty sloužící k připoutání zadržených osob ke zdi“ (bod 16).

„Osoby zadržené policií by měly dostávat v pravidelných intervalech jídlo, včetně alespoň jednoho úplného jídla (tzn. něco většího než sendvič) každý den“ (bod 17).

Základní pojistky proti špatnému zacházení

„CPT doporučuje, aby bylo všem osobám zbaveným policií z jakéhokoli důvodu svobody zajištěno právo vyrozumět o své situaci blízkého příbuzného nebo třetí osobu podle své volby, a to od samého počátku zbavení svobody. Z výkonu tohoto práva mohou existovat určité výjimky s cílem chránit oprávněné zájmy policejního vyšetřování, ovšem s tím, že tyto výjimky musejí být jasně vymezeny zákonem při použití odpovídajících pojistek (např. případná prodleva v oznámení o vazbě³ musí být písemně zaznamenána s uvedením důvodů takové prodlevy a je nutné vyžádat si souhlas vyššího policejního důstojníka nepodílejícího se na daném případě nebo případně státního zástupce)“ (bod 19).

„CPT by rád obdržel informace o tom, jak je v České republice upravena právní pomoc osobám, které si nemohou dovolit vlastního právního zástupce“ (bod 21).

„CPT doporučuje, aby byly podniknuty kroky k zajištění toho, že lékařské vyšetření osob v policejní vazbě bude probíhat mimo doslech a – pokud zúčastněný lékař v daném případě výslovně nevyžaduje jinak – mimo dohled policistů“ (bod 23).

„CPT doporučuje podniknout kroky k zajištění toho, že na policejní služebně v Perlové ulici v Plzni a v zajišťovacím zařízení cizinecké policie (eskortním středisku) na mezinárodním letišti v Praze-Ruzyni budou vedeny záznamy o zadržení“ (bod 25).

„CPT doporučuje podniknout kroky k zajištění toho, že doba, po kterou jsou osoby zadržovány policií „za účelem prokázání totožnosti“ nebo „podání vysvětlení“, bude zaznamenána v příslušné knize“ (bod 25).

„CPT doporučuje podniknout všechny kroky nezbytné k tomu, aby bezodkladně vstoupila v účinnost kontrola policejních zařízení sloužících k zajištění osob, prováděná kanceláří státního zástupce“ (bod 27).

³ Nejedná se o institut vazby v trestním řízení podle trestního řádu, ale o omezení svobody policií – např. institut zajištění, zadržení a předvedení podle zákona o policii.

K části B -Zajištění cizinců podle cizineckých předpisů

Podmínky zajištění

„CPT doporučuje bezodkladně přezkoumat režim zajištění v záchytném zařízení Balková (a rovněž ve všech ostatních zařízeních tohoto typu) s ohledem na připomínky uvedené v bodu 36. Když je ve výjimečných případech nutné uplatnit vůči zajištěnému cizinci zvláštní podmínky zajištění, měly by být důvody jejich uplatnění písemně sděleny dotčené osobě, která by měla mít právo odvolání proti tomuto opatření“ (bod 36).

Ministerstvo vnitra vypracovalo návrh novelizace cizineckého zákona.⁴ Jedním z hlavních důvodů pro tuto legislativní změnu je celkové přepracování hlavy XII zákona, která upravuje otázky související s pobytem cizince v zařízení pro zajištění cizinců.

Zcela zásadní otázkou je navržená změna provozovatele zařízení. Oprávnění ke zřizování a provozování zařízení by mělo přejít z policie na ministerstvo vnitra, přičemž funkcí provozovatele bude pověřena ministerstvem zřízená organizační složka státu. Na základě toho se na minimum omezí přítomnost policie v zařízení (jen pro plnění nezbytných úkonů a úkolů) a veškerý personál bude civilní.

Návrh zachovává rozdělení zařízení na část s mírným režimem zajištění a část s přísným režimem zajištění. Prioritní bude umístění zajištěného cizince do části s mírným režimem. Umístění v přísném režimu zajištění bude opatřením de facto výjimečným a bude možno je aplikovat jen v zákonem stanovených případech. Do části s přísným režimem bude možno umístit cizince jen z důvodů v zákoně uvedených:

- a) cizinec je agresivní nebo vyžaduje zvýšený dohled z jiného závažného důvodu (např. vyžaduje zvýšený dohled pro sebevražedné sklony nebo sklony k sebepoškozování),
- b) cizinec opakovaně závažným způsobem poruší vnitřní řád zařízení, nebo
- c) cizinec opakovaně závažným způsobem poruší povinnost nebo zákaz podle cizineckého zákona (např. přechovává a konzumuje alkoholické nápoje nebo omamné látky).

Zajištění v části s přísným režimem bude možné jak od počátku zajištění, tak i v průběhu zajištění v mírném režimu. Umístění v přísném režimu bude moci trvat nejdéle 30 dnů, v odůvodněných případech jej bude možno prodloužit nejdéle o 30 dnů. Policie, která o umístění do části s přísným režimem rozhoduje, bude povinna po celou dobu umístění cizince v přísném režimu průběžně zkoumat, zda důvody pro jeho umístění v této část zařízení trvají a pominou-li, bude povinna neprodleně cizince přemístit do části s mírným režimem.

Podle návrhu novely cizineckého se nebude o umístění zajištěného cizince do přísného režimu vydávat samostatné písemné rozhodnutí. O umístění do části zařízení s přísným režimem bude cizinec ústně vyrozuměn a budou mu sděleny důvody. Policie bude o umístění zajištěného cizince do přísného režimu povinna neprodleně vyhotovit záznam včetně odůvodnění. Zajištěný cizinec bude mít právo podat proti tomuto rozhodnutí stížnost ministerstvu vnitra. Lhůta pro vyřízení takové stížnosti bude nejdéle 30 dnů od jejího doručení. Cizinec bude mít právo podat ministru vnitra návrh na přezkum způsobu vyřízení stížnosti.

⁴ zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

V zájmu zabezpečení informovanosti cizince obsahuje návrh novely cizineckého zákona ustanovení, podle kterého je provozovatel zařízení povinen zajištěného cizince při jeho umístění do zařízení (nebo neprodleně po něm) seznámit s právy a povinnostmi, které se vztahují k pobytu cizince v zařízení a s vnitřním řádem zařízení. Seznámení provede provozovatel zařízení v mateřském jazyce cizince nebo v jazyce, kterým je cizinec schopen se dorozumět.

Vnitřní řád zařízení bude vydán v jazyce českém, anglickém, francouzském, německém, ruském, španělském, čínském, arabském, vietnamském, hindském, případně i v dalším jazyce, bude-li to pro informování zajištěných cizinců nezbytné. Oproti stávajícímu stavu bude počet jazyků, v nichž se vnitřní řád vydává, rozšířen o jazyk hindský a vietnamský a současně budou vytvořeny předpoklady pro jeho vydání i v dalších jazycích, bude-li to pro informování cizinců nezbytné s ohledem na aktuální „skladbu“ zajištěných cizinců z hlediska jejich státní příslušnosti a schopnosti dorozumět se v konkrétním jazyce. Vnitřní řád bude umístěn tak, aby byl přístupný všem zajištěným cizincům.

Návrh novely cizineckého zákona stanoví rozsah služeb, které provozovatel poskytne za podmínek stanovených zákonem zajištěnému cizinci:

- a) poskytne lůžko, židli, skříňku na uložení osobních věcí, stravu a základní hygienické prostředky,
- b) umožní přijímat a odesílat písemná sdělení bez omezení,
- c) umožní přijímat návštěvy,
- d) umožní objednat si knihy, denní tisk a časopisy včetně zahraničních, pokud jsou distribuované v České republice,
- e) umožní podat žádost, stížnost nebo jiný podnět státním orgánům České republiky za účelem uplatnění jeho práv a tyto neprodleně odešle,
- f) na jeho žádost zajistí bez zbytečného odkladu rozmluvu s vedoucím zařízením nebo jeho zástupcem nebo s policií v zařízení,
- g) umožní nepřetržitý osmihodinový spánek v době nočního klidu,
- h) umožní volný pohyb v rámci části s mírným režimem a styk s ostatními cizinci umístěnými v této části,
- i) zajistí lékařskou prohlídku zajištěného cizince, další nezbytná diagnostická a laboratorní vyšetření a očkování a preventivní opatření stanovená orgánem ochrany veřejného zdraví.
- j) umožní cizinci umístěnému v části s přísným režimem v rámci určeného prostoru vycházku v trvání nejméně 1 hodiny denně.

Provozovatel může zajištěnému cizinci zajistit psychologické a sociální služby a další služby a věci nezbytné pro zajištění pobytu cizince v zařízení.

Organizačně-technické podmínky pobytu cizince v zařízení budou stanoveny vnitřním řádem, který vydá provozovatel. Vnitřní řád má pro zajištěné cizince stanovit zejména:

- a) časový rozvrh poskytované zdravotní, psychologické a sociální péče,
- b) časový rozvrh poskytování stravy,
- c) časový rozvrh a nabídka uspokojování kulturních potřeb a sportovního vyžití,
- d) časový rozvrh výdeje hygienických potřeb, obuvi, oděvů a prádla,
- e) režim návštěv,
- f) prostor vymezený pro vycházky a časový rozvrh vycházek pro přísný režim zajištění,
- g) prostory, kam je vstup cizincům bez doprovodu policie nebo pracovníka zařízení zakázán,
- h) způsob realizace povinné školní docházky.

Ve vnitřním řádu zařízení, v němž pobývají rodiče s dětmi a nezletilí cizinci bez doprovodu, provozovatel stanoví nabídku kulturního, sportovního a dalšího vyžití specificky pro různé věkové kategorie.

Explicitně budou stanoveny rovněž povinnosti cizinců zajištěných v zařízení a oprávnění provozovatele zařízení a policie.

V návrhu je upravena i otázka pobytu nezletilých dětí v zařízení společně s jejich rodiči, či zákonnými zástupci. Nezletilým dětem budou poskytovány služby na stejné úrovni jako dospělým zajištěným cizincům. Nezletilé děti nebudou v režimu zajištění a budou-li mít po dobu pobytu na území České republiky péči zabezpečenu jiným způsobem, mohou zařízení opustit.

Návrh novely cizineckého zákona stanoví, že při umístování do ubytovacích prostor má provozovatel podle možností zařízení přihlížet k náboženským, etnickým či národnostním zvláštnostem, příbuzenským a rodinným vztahům, věku nebo zdravotnímu stavu. Odděleně se budou umísťovat nezletilí cizinci bez doprovodu od cizinců zletilých a muži od žen; výjimku bude možno učinit v případě osob blízkých. Cizinec mladší 18 let nebo cizinec zbavený způsobilosti k právním úkonům bude ubytován vždy s osobou blízkou nebo s osobou, které byl svěřen do péče.

Ve vztahu k dětem stanoví novela cizineckého zákona, že cizinec může opustit zařízení za účelem plnění povinné školní docházky, není-li zajištěna v zařízení, a za účelem dalších činností podporujících rozvoj osobnosti dítěte. Současně provozovatel bude hradit cizinci umístěnému v zařízení, který plní povinnou školní docházku, učebnice a školní potřeby, pokud nejsou hrazeny státem a v odůvodněných případech bude zajišťovat dopravu nezletilých cizinců do škol.

Zajištěný cizinec bude mít právo jednou za týden přijmout balíček s potravinami, knihami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kg. Omezení se nevztahuje na balíčky s oblečením zasílaným za účelem jeho výměny. Obsah balíčků bude podléhat kontrole Policie ČR, příslušníci Policie ČR nepředají cizinci věci, jejichž vnášení do zařízení a přechovávání je zákonem výslovně zakázáno (např. alkohol, omamné látky, zbraně).

Návrh novely cizineckého zákona stanoví, že ministerstvo vnitra vykonává dozor nad dodržováním hlavy XII zákona ve vztahu k cizincům zajištěným v zařízení. Cizinec bude mít právo podat stížnost pro porušení ustanovení této hlavy ministerstvu, které ji vyřídí do 30 dnů ode dne doručení a o způsobu vyřízení stěžovatele vyrozumí. Proti způsobu vyřízení stížnosti může stěžovatel podat ministru vnitra návrh na přezkoumání.

„CPT doporučuje, aby stávající praxe týkající se oblečení cizinců zajištěných v zařízení Balková byla od základu změněna; zejména by všem zajištěným osobám přichozím do tohoto zařízení s čistými šaty a odpovídající obuví mělo být umožněno nosit je během pobytu, a je-li to nutné, nechat si je čistit a spravovat“ (bod 37).

Podle návrhu novely cizineckého zákona budou cizinci po dobu pobytu v zařízení používat své civilní oblečení, nicméně v případě potřeby mohou být dovybavováni provozovatelem. Nejedná se však o „ústavní“ oblečení.

„CPT doporučuje, aby byl brán zřetel na náboženské požadavky a stravovací návyky cizinců pobývajících v zařízení Balková“ (bod 40).

Návrh novely cizineckého zákona stanoví, že zajištěnému cizinci se poskytuje strava odpovídající zásadám správné výživy a zdravotnímu stavu cizince třikrát denně, v případě dětí do 18 let pětkrát denně. Při výběru stravy se podle možností přihlíží ke zvyklostem vyplývajícím z náboženského přesvědčení zajištěného cizince.

„CPT doporučuje přijmout opatření zajišťující dodržování lékařského tajemství v záchytném středisku pro uchazeče o azyl na mezinárodním letišti v Praze-Ruzyni“ (bod 48).

V roce 2004 nebyly zaznamenány žádné nedostatky v dodržování povinné mlčenlivosti ze strany pracovníků Ambulance Meditrans, s.r.o.

„CPT doporučuje, aby nárok cizinců pobývajících v zařízení Balková (a rovněž v ostatních zařízeních tohoto druhu) na přijímání návštěv byl významně rozšířen“ (bod 56).

Návrh novely cizineckého zákona stanoví, že zajištěný cizinec bude mít právo na přijetí návštěvy jedenkrát týdně v trvání jedné hodiny a počtu nejvýše čtyř osob současně přítomných. V odůvodněných případech může vedoucí zařízení nebo jeho zástupce, po dohodě s policií, povolit přijetí návštěvy i za dobu kratší než týden a delšího trvání. Dovolují-li to kapacitní možnosti místností určených k přijímání návštěv, může být povoleno i přijetí většího počtu osob. Pro návštěvy osob, které cizinci poskytují právní pomoc, nebudou platit žádná omezení.

„CPT doporučuje podniknout kroky umožňující cizincům drženým v záchytném středisku na letišti návštěvy právníka, lékaře dle jejich výběru, představitelů nevládních organizací, a dle potřeby i rodinných příslušníků nebo jiných blízkých osob pobývajících v České republice“ (bod 57).

U vstupu do tranzitního prostoru mezinárodního letiště, kde se nachází i přijímací středisko, je nutné dodržovat přísná bezpečnostní opatření. Pokud tedy přichází do přijímacího střediska jakákoli návštěva, musí strpět určité procedury. Zjednodušení podmínek vstupu do přijímacího střediska a možnosti využití vycházkového prostoru přímo u střediska je mj. i důvodem snahy ministerstva vnitra vybudovat nové středisko s odděleným vchodem.

K těmto doporučením, poznámkám a žádostem o informace neuvádějí za rok 2004 české úřady žádné nové skutečnosti:

Špatné zacházení

„CPT doporučuje, aby policistům v záchytném zařízení Balková bylo dáno jasně na vědomí, že všechny formy špatného zacházení, včetně slovního napadání, jsou nepřipustné a budou přísně postihovány“ (bod 32).

Podmínky zajištění

„CPT doporučuje, aby interní předpis ukládající cizincům pobývajícím v zařízení Balková neustále se během vycházky pohybovat v rekreačních prostorách bylo zrušeno; zajištěným osobám by mělo být umožněno využít doby vycházky způsobem, který považují za nejlepší k odpočinku“ (bod 38).

„CPT doporučuje podniknout neprodleně kroky k tomu, aby cizincům pobývajícím v zařízení Balková (jakož i v dalších podobných zařízeních v celé republice) byla zaručena alespoň jedna hodina vycházky na čerstvém vzduchu denně. Vycházkové prostory by měly být vybaveny proti nepříznivému počasí“ (bod 38).

„CPT vyzývá české úřady, aby neprodleně podnikly kroky zaručující zajištěným osobám pobývajícím v zařízení Balková nepřetržitý přístup k sociálnímu zařízení“ (bod 39).

„CPT doporučuje přijmout energická opatření umožňující cizincům pobývajícím v zařízení Balková (a rovněž v ostatních zařízeních tohoto druhu) věnovat se široké škále činností, a to s ohledem na připomínky uvedené v bodu 34; dále by měla být přijata konkrétní opatření zajišťující, že nezletilým bude umožněno věnovat se činnostem přiměřeným jejich věku“ (bod 41).

„Zástupci CPT chtějí být informováni o pokroku dosaženém v převádění zajištěných cizinců s dětmi ze zařízení Balková do zařízení pro uchazeče o azyl v Bělé pod Bezdězem – Jezové a podmínky jejich pobytu tamtéž (t.j. ubytování, činnosti atd.)“ (bod 42).

„Zástupci CPT by rádi obdrželi ujištění, že vycházkový prostor v záchytném středisku pro uchazeče o azyl na mezinárodním letišti v Praze-Ruzyni je plně funkční“ (bod 44).

Zdravotnická péče

„CPT doporučuje, aby veškerá lékařská vyšetření v záchytném zařízení pro cizince Balková byla prováděna mimo doslech a – pokud zúčastněný lékař v daném případě výslovně nevyžaduje jinak – mimo dohled policistů“ (bod 45).

„Zástupci CPT by rádi obdrželi vyjádření ke stížnostem na nedostatek léků a nedostupnost odpovídající léčby v zařízení Balková způsobenou skutečností, že cizinci nemají zdravotní pojištění“ (bod 46).

„CPT doporučuje přijmout opatření zajišťující cizincům pobývajícím v zařízení Balková odpovídající přístup k psychiatrovi, gynekologovi a dětskému lékaři“ (bod 47).

Další problémy

„CPT doporučuje, aby s ohledem na připomínky uvedené v bodu 49 byl přezkoumán způsob výběru a přípravy personálu určeného pro zachytné zařízení pro cizince Balková (a rovněž pro ostatní zařízení tohoto druhu)“ (bod 50).

„CPT vyzývá české úřady k zabezpečení pravidelné přítomnosti tlumočnicků v zařízení Balková“ (bod 50).

„CPT doporučuje přijmout opatření zajišťující cizincům pobývajícím v zařízení Balková právo na řádné informace o povaze a stádiu řízení vedeného v jejich věci, jakož i o všech jejich právech s tím souvisejících“ (bod 53).

„CPT věří, že všem uchazečům o azyl v zařízení na mezinárodním letišti v Praze-Ruzyni bude neprodleně poskytnuta – a to v nejčastěji používaných jazycích – informativní brožura obsahující informace o jejich právním postavení a právech“ (bod 54).

„CPT vyzývá české úřady, aby prozkoumaly možnost instalace dalších telefonů pro cizince v zařízení Balková“ (bod 55).

K části C - Věznice

Předběžné poznámky

„CPT doporučuje, aby byla v českém vězeňství opětovně zavedena oficiální norma zaručující alespoň 4 m² na jednoho vězně v celách s vyšším počtem odsouzených“ (bod 60).

Oficiální norma zaručující alespoň 4 m² na jednoho vězně v celách určených pro více osob byla zavedena s účinností od 1. července 2004 pro obviněné novelou vyhlášky, kterou se vydává řád výkonu vazby⁵ a pro odsouzené novelou vyhlášky, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody⁶. Vzhledem k současnému celkovému počtu vězňů⁷ však byla zavedena i výjimka z tohoto pravidla, která umožňuje, aby stanovená norma nebyla dodržena.

Vyhláška, kterou se vydává řád výkonu vazby stanoví, že „v cele určené pro ubytování více obviněných musí na jednoho obviněného připadat ubytovací plocha nejméně 4 m². Cely o ubytovací ploše menší než 6 m² nelze k ubytování obviněných používat. Umístit obviněného do cely, v níž na něho připadne ubytovací plocha menší než 4 m², lze pouze tehdy, když celkový počet obviněných v rámci obvodu vrchního soudu překročí ubytovací kapacitu věznic stanovenou tak, aby na jednoho obviněného připadala ubytovací plocha alespoň 4 m².“

Vyhláška, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody stanoví, že „v ubytovací místnosti určené pro ubytování více odsouzených musí na jednoho odsouzeného připadat ubytovací plocha nejméně 4 m². Cely nebo ložnice o ubytovací ploše menší než 6 m² nelze k ubytování odsouzených používat. Umístit odsouzeného do ubytovací místnosti určené pro ubytování více odsouzených, v níž na něho připadne ubytovací plocha menší než 4 m², lze pouze tehdy, jestliže celkový počet odsouzených vykonávajících trest ve věznicích téhož základního typu v rámci republiky překročí kapacitu věznic stanovenou tak, aby na jednoho odsouzeného připadala ubytovací plocha alespoň 4 m².“

Při stanovení minimální ubytovací plochy 4 m² na jednoho vězně se většina věznic potýká často s podstatným překročením ubytovacích kapacit. V závěru roku 2004 byla průměrná normová ubytovací kapacita, vycházející ze 4m² na osobu, překročena z celkového počtu 35 ve 23 věznicích a vazebních věznicích, a to mezi 103 – 111%.⁸ Je proto třeba stále soustředit pozornost na systémové řešení uvedeného problému, a to i ve smyslu užší

⁵ vyhláška č. 377/2004 Sb., kterou se mění vyhláška č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby ve znění vyhlášky č. 292/2001 Sb.

⁶ vyhláška č. 378/2004 Sb., kterou se mění vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

⁷ K 30. říjnu 2004 bylo ve věznicích a vazebních věznicích České republiky 18 475 osob, z toho 15 091 ve výkonu trestu odnětí svobody a 3384 ve výkonu vazby. Trvalý vzestup vězňů nastal počátkem roku 2003. Zatímco k 31. prosinci 2002 bylo ve věznicích a vazebních věznicích 16 213 osob ve výkonu trestu nebo ve výkonu vazby, k 31. říjnu 2004 se jejich počet zvýšil o 2262. Poměr počtu vězňů na 100 000 obyvatel činil v České republice k 31. říjnu 2004 176 osob. Ke dni 29. prosince 2004 byl celkový počet vězňů 18 325 a od začátku roku 2005 se prudce zvyšuje. Ke dni 21. ledna 2005 byl celkový počet vězňů 18 721. Podle Vězeňské služby ČR lze předpokládat, že trend narůstajícího počtu vězňů bude i v budoucnu pokračovat.

⁸ Výpočet překročení ubytovacích kapacit se provádí tak, že se celková ubytovací kapacita všech věznic vydělí celkovým počtem vězňů. Tento údaj tak nevypovídá o naplnění ubytovacích kapacit v jednotlivých věznicích a v jednotlivých celách.

spolupráce Vězeňské služby ČR s Probační a mediační službou ČR a soudy při využívání tzv. parole a alternativních trestů.

Špatné zacházení

„CPT by rád obdržel následující informace týkající se všech věznic v České republice za rok 2001 a 2002:

- **počet podaných stížností na špatné zacházení ze strany vězeňského personálu a počet kázeňských a/nebo trestních řízení zahájených na základě těchto stížností;**
- **výčet kázeňských/trestních postihů uplatněných na základě špatného zacházení ze strany vězeňského personálu“ (bod 64).**

V roce 2004 bylo ve Vězeňské službě ČR evidováno a vyřízeno celkem 30 stížností na fyzické násilí příslušníků Vězeňské služby ČR. Z tohoto počtu bylo 29 stížností vyhodnoceno jako nedůvodné a 1 stížnost byla vyhodnocena jako oprávněná. Výsledkem kázeňského řízení na základě této stížnosti byl kázeňský postih příslušníka Vězeňské služby, který byl potrestán dočasným snížením platu.

Ve stejném období bylo ve Vězeňské službě ČR evidováno a vyřízeno celkem 48 stížností na nevhodné a urážlivé výroky příslušníků Vězeňské služby ČR. Z tohoto počtu bylo 46 stížností vyhodnoceno jako nedůvodné a 2 stížnosti byly vyhodnoceny jako oprávněné. Příslušník Vězeňské služby ČR, který použil ve dvou případech vůči stěžovatelům vulgárního výrazu, byl kázeňsky postížen výtkou.

V roce 2004 bylo ve 148 případech vedeno proti zaměstnancům Vězeňské služby trestní řízení, a to ve 137 případech proti 156 příslušníkům Vězeňské služby ČR a v 11 případech proti 11 občanským zaměstnancům Vězeňské služby ČR. Z výše uvedených případů, kdy šetření bylo zahájeno na základě podání vězně či zjištění orgánů Vězeňské služby ČR, bylo jednání příslušníka Vězeňské služby ČR v jednom případě posouzeno jako násilné či vulgární jednání směřující proti vězně osobě. Příslušníci Vězeňské služby ČR byli kázeňsky postíženi dočasným snížením platu.⁹

Odsouzení k doživotnímu trestu odnětí svobody

„CPT doporučuje, aby byl režim týkající se doživotně odsouzených v České republice od základů změněn s ohledem na poznámky v bodech 69 a 70“ (bod 70).

S účinností od 1. července 2004 bylo ze zákona o výkonu trestu odnětí svobody¹⁰ vypuštěno ustanovení, které stanovilo, že výkon doživotního trestu je především zaměřen na ochranu společnosti před další trestnou činností odsouzeného jeho izolací ve věznici a na usměrňování jeho jednání tak, aby odpovídalo dobrým mravům. Tato úprava představuje zásadní změnu v pojetí cíle výkonu doživotního trestu odnětí svobody.

⁹ Případy, kdy věc byla odložena usnesením policejního orgánu z důvodu, že se nejednalo o podezření z trestného činu, a jednání nebylo kvalifikováno ani jako přestupek, nejsou pro účely statistiky podrobně evidovány.

¹⁰ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, byl novelizován zákonem č. 52/2004 Sb.

Další změny týkající se režimu doživotně odsouzených byly zavedeny novelou vyhlášky, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzení k doživotnímu trestu mají nově vykonávat svůj trest zásadně v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením a pracovat mají zpravidla na pracovištích uvnitř oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením.¹¹ Vyhláška také zpřísňuje podmínky pro poutání doživotně odsouzených v průběhu vycházek tak, že odsouzení mohou být poutáni v průběhu vycházek pouze ve zvlášť odůvodněných případech.

„CPT nevidí důvod, proč by doživotně odsouzení měli být systematicky drženi odděleně od ostatních odsouzených“ (bod 70).

Novelou zákona o výkonu trestu odnětí svobody bylo s účinností od 1. července 2004 zrušeno ustanovení, které vyžadovalo oddělené umístění odsouzených k doživotnímu trestu od ostatních odsouzených. Doživotně odsouzení jsou v současné době umístěni ve věznicích Mírov a Valdice. V obou věznicích jsou umístěni ve společném oddělení s dalšími odsouzenými zařazenými do věznice se zvýšenou ostrahou.

„CPT doporučuje změnit Metodický list č. 13 tak, aby odsouzeným k doživotnímu trestu odnětí svobody umožňoval kontaktní návštěvy na základě individuálního vyhodnocení rizik“ (bod 71).

Novela zákona o výkonu trestu odnětí svobody účinná od 1. července 2004 zaručuje, aby bezkontaktní návštěvy mohly být přijímány pouze po individuálním vyhodnocení bezpečnostních rizik. Zákon stanoví, že ředitel věznice může povolit uskutečnění návštěvy odsouzeného bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců Vězeňské služby v prostorách k tomu určených. V odůvodněných případech může ředitel věznice rozhodnout, že z bezpečnostních důvodů se návštěva uskuteční v místnosti, kde je návštěvník od odsouzeného oddělen přepážkou.¹²

Novelou řádu výkonu trestu odnětí svobody, bylo stanoveno s účinností od 1. července 2004¹³, že návštěvy odsouzených k doživotnímu trestu odnětí svobody lze provádět bezkontaktním způsobem pouze výjimečně.¹⁴

Analogická změna je obsažena i v novelizovaném ustanovení zákona o výkonu vazby.¹⁵

Návštěvy u všech obviněných i odsouzených jsou realizovány v souladu s výše uvedenými právními předpisy a o tom, zda budou vykonávány kontaktním nebo bezkontaktním způsobem rozhoduje ředitel věznice vždy individuálně. Nutnost

¹¹ ustanovení § 95 a 96 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění vyhlášky č. 378/2004 Sb.

¹² ustanovení § 19 odst. 6 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

¹³ vyhláška č. 378/2004 Sb., kterou se mění vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

¹⁴ ustanovení § 97 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění vyhlášky č. 378/2004 Sb.

¹⁵ ustanovení § 14 odst. 5 zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů

individuálního posuzování způsobu realizace návštěv u všech vězňených osob byla projednána vedením Vězeňské služby ČR na poradě s řediteli věznic, která se konala dne 14. září 2004 a bude znovu připomenuta na poradě v únoru 2005.

Skutečností ovšem zůstává, že Metodický list č. 13 z roku 2001 v tomto smyslu dosud změněn nebyl. Metodický list stanoví, že návštěvy odsouzených k doživotnímu trestu odnětí svobody, kteří jsou zařazení do 3. skupiny vnitřní diferenciaci jsou vždy bezkontaktní a u odsouzených zařazených do 2. skupiny vnitřní diferenciaci jsou návštěvy zpravidla bezkontaktní. Protože tato ustanovení metodického listu nejsou v souladu se zákonem o výkonu trestu odnětí svobody a vyhláškou, kterou se stanoví řád výkonu trestu odnětí svobody, bude metodický list do 31. března 2005 v tomto smyslu změněn.

„CPT doporučuje, aby bezpečnostní cela č. 113 ve věznici Valdice byla vybavena matrací a aby byla o jejím využívání vedena zvláštní evidence“ (bod 75).

Bezpečnostní cela č. 113 byla vybavena matrací vždy, ale matrace se z hygienických důvodů vždy ráno vynáší a večer vrací. Evidence o využívání cely byla zavedena ihned po návštěvě CPT. O délce pobytu v této cele rozhoduje v každém individuálním případě lékař.

Podmínky výkonu trestu nebo vazby u celkové vězeňské populace

„CPT doporučuje, aby byly podniknuty kroky k vytvoření a implementaci konkrétních pravidel týkajících se osob ve výkonu vazby s cílem nabídnout těmto osobám odpovídající program činností, a to v celém vězeňství“ (bod 80).

S účinností od 1. července 2004 je zákonem o výkonu vazby stanovena povinnost věznic nabídnout obviněnému podle možností účast na preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních programech.¹⁶

Na tuto změnu navazuje nové ustanovení vyhlášky, kterou se vydává řád výkonu vazby.¹⁷ Vyhláška stanoví, že „*k omezení negativních účinků izolace obviněného od společnosti jeho vzetím do vazby a v souladu s účelem vazby věznic vytváří vhodné podmínky pro preventivně výchovné, vzdělávací, zájmové a sportovní programy. K tomu přijímá vhodná opatření zejména v oblasti personální, materiálně technické a organizační, spolupracuje s příslušnými státními orgány a institucemi, církvemi a náboženskými společnostmi a zájmovými sdruženími občanů. Věznic nabídne obviněnému účast v nejméně jednom preventivně výchovném, vzdělávacím, zájmovém a sportovním programu.*“ Uvedené ustanovení vyhlášky se však nedaří vždy naplňovat pro nedostatečné materiální a personální podmínky.

Vyhláška dále stanoví, že ustanovení zákona o výkonu vazby o odděleném umístění obviněných¹⁸ se při realizaci preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních programů užije přiměřeně a že není přípustná společná účast mužů a žen, jakož i obviněných,

¹⁶ ustanovení § 4a zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění zákona č. 52/2004 Sb.

¹⁷ ustanovení § 4a vyhlášky č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, ve znění vyhlášky č. 377/2004 Sb.

¹⁸ ustanovení § 7 zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů

u nichž je důvodem vazby obava, že budou mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání, s ostatními obviněnými.

„CPT vyzývá české úřady, aby podnikly okamžitá opatření k zajištění toho, že všem vězňům, včetně nově příchozích vězňů a pacientů, kterým to dovolí jejich zdravotní stav, budou umožněny vycházky v rozsahu alespoň jedné hodiny denně“ (bod 81).

K zamezení případů omezení nebo zrušení vycházek u osob ve výkonu vazby byl zákon o výkonu vazby s účinností od 1. července 2004 změněn tak, že pravomoc rozhodovat o omezení nebo zrušení vycházek byla přenesena z ředitelů věznic na generálního ředitele Vězeňské služby ČR nebo jím pověřeného zaměstnance Vězeňské služby ČR.¹⁹

„CPT vyzývá české úřady, aby v rámci celého vězeňství vypracovaly projekty podobné projektům uvedeným v bodu 82“ (bod 82).

Zatímco zákon o výkonu trestu odnětí svobody umožňoval do 1. července 2004 zřizovat výstupní oddělení pouze ve věznicích s ostrahou a věznicích se zvýšenou ostrahou, od 1. července 2004 je nově možné zřizovat výstupní oddělení již ve všech typech věznic.²⁰ V roce 2004 byla nově zřízena výstupní oddělení v 9 věznicích.

„CPT by rád obdržel stanovisko českých úřadů k domněnce delegace, že zákonná povinnost všech odsouzených v České republice hradit náklady výkonu trestu odnětí svobody má zřejmě nepříznivý vliv na motivaci vězňů účastnit se vzdělávacích a kvalifikačních programů“ (bod 83).

Novelou zákona o výkonu trestu odnětí svobody byl rozšířen výčet případů, ve kterých jsou odsouzení osvobozeni od povinnosti hradit náklady výkonu trestu. S účinností od 1. července 2004 bylo nově stanoveno,²¹ že od povinnosti hradit náklady výkonu trestu odnětí svobody je odsouzený osvobozen po dobu zařazení do vzdělávacího nebo terapeutického programu s dobou výuky nebo terapie nejméně 21 hodin týdně. Vedle toho je od povinnosti hradit náklady výkonu trestu odnětí svobody osvobozen odsouzený

- a) který nebyl nezaviněně zařazen do práce a neměl v období kalendářního měsíce jiný příjem nebo jinou hotovost,
- b) který nedovršil 18. rok věku,
- c) po dobu poskytování ústavní (nemocniční) péče, je-li zdravotně pojištěn podle zvláštního právního předpisu, s výjimkou případů uvedených v § 36 odst. 1 zákona,²²
- d) po dobu přerušení výkonu trestu,
- e) po dobu účasti na soudním jednání v postavení svědka nebo poškozeného,

¹⁹ ustanovení § 18 odst. 2 zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění zákona č. 52/2004 Sb.

²⁰ ustanovení § 78 odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 52/2004 Sb.

²¹ ustanovení § 35 odst. 2-4 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

²² Podle ustanovení § 36 odst. 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody je odsouzený povinen nahradit zvýšené náklady střežení a náklady na dopravu a předvedení do zdravotnického zařízení vynaložené Vězeňskou službou, jestliže si úmyslně způsobil nebo jinému úmyslně umožnil způsobit mu újmu na zdraví anebo se opakovaně dopustil porušování léčebného režimu, zneužil zdravotní péče předstíráním poruchy zdraví, nebo se z vlastního rozhodnutí nepodrobil lékařskému zákroku, ke kterému dal předchozí souhlas, nebo o který požádal.

- f) po dobu dočasného předání do ciziny,
- g) je-li na útěku.

Na základě poznatků ze své činnosti považuje veřejný ochránce práv za vhodné zamyslet se nad efektivitou nového ustanovení, podle kterého je od povinnosti hradit náklady výkonu trestu odnětí svobody osvobozen odsouzený, který nebyl nezaviněně zařazen do práce a neměl v období kalendářního měsíce jiný příjem nebo jinou hotovost.²³ U některých pracujících odsouzených, kteří jsou odměňováni např. úkolově, totiž může podle tohoto ustanovení dojít k situaci, že jejich výdělek je za kalendářní měsíc i nižší než náklady výkonu trestu za stejné období. To je demotivující faktor, neboť odsouzený, který má být zařazen na pracoviště, o němž ví, že průměrný výdělek na něm nemusí dosahovat ani výše měsíčních nákladů výkonu trestu, se bude práci spíše vyhýbat. Také je tím takový odsouzený určitým způsobem znevýhodněn v porovnání s nepracujícími odsouzenými, neboť rozdíl mezi částkou, která mu zbude po odečtení nákladů výkonu trestu a tzv. sociálním kapesným u nepracujících odsouzených (100,- Kč na měsíc), bude minimální.

Podle názoru veřejného ochránce práv by bylo vhodné se rovněž zamyslet nad efektivitou hrazení nákladů výkonů trestu obecně, neboť částka 45 Kč za každý započatý kalendářní den výkonu trestu příslušného kalendářního měsíce, představuje pouze zlomek skutečných nákladů výkonu trestu, ve svém důsledku může ztěžovat resocializaci odsouzeného po odpykání trestu a náklady na vymáhání dlužných částek také mohou převýšit vymožené částky.

Další problémy

„CPT by rád získal vyjádření k poznámkám v bodu 95 týkajícím se omezení návštěv osob odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody. CPT má vážné obavy ohledně omezení návštěv osob ve výkonu trestu odnětí svobody, stanovených v nové legislativě. Tyto vězně mohou navštěvovat jiné než blízké osoby pouze „ze závažných důvodů“. Pokud tomu nebrání konkrétní bezpečnostní hlediska, měly by být návštěvy jiných než blízkých osob zpravidla povoleny. Stávající znění příslušných právních předpisů navíc ponechává do značné míry na úvaze vězeňské služby, v jakém rozsahu povolí návštěvy konkrétnímu odsouzenému“ (bod 95).

Novela zákona o výkonu trestu odnětí svobody stanovila s účinností od 1. července 2004, že odsouzený má právo přijímat v čase určeném ředitelem věznice návštěvy blízkých osob na dobu celkem 3 hodiny během jednoho kalendářního měsíce. Právo na přijímání návštěv v tomto rozsahu nelze omezit. I nadále však může ředitel věznice povolit odsouzenému návštěvy jiných než osob blízkých pouze ze závažných důvodů.²⁴

Novelou zákona o výkonu vazby byl rozšířen nárok obviněných osob ve vazbě na přijímání návštěv z původní jedné hodiny každé dva týdny na tři hodiny měsíčně.²⁵ Rozsah nároku na návštěvy je tak v současné době stejný u osob odsouzených i obviněných.

²³ ustanovení § 35 odst. 2 písmeno a) zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 52/2004 Sb.

²⁴ ustanovení § 19 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 52/2004 Sb.

²⁵ ustanovení § 14 odst. 1 zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů

„CPT doporučuje, aby jak osoby ve výkonu vazby, tak osoby ve výkonu trestu odnětí svobody v českých věznicích měly zaručen pravidelný přístup k telefonu“ (bod 96).

Novela zákona o výkonu vazby účinná od 1. července 2004 stanovila, že obviněnému v nekoluzní vazbě se v odůvodněných případech umožní použití telefonu ke kontaktu s osobou blízkou a že ke kontaktu s jinou osobu, než je osoba blízká, lze takovému obviněnému povolit použití telefonu ze závažného důvodu.²⁶ Podmínky použití telefonu jsou tak v současné době obdobné u osob odsouzených i obviněných. Taková právní úprava nezaručuje zcela pravidelný přístup obviněných a odsouzených osob k telefonu. Věznice se navíc potýkají s nedostatkem finančních prostředků na pořízení telefonních přístrojů.

„CPT doporučujeme českým úřadům ustavit v celém vězeňském systému poradní orgány“ (bod 102).

Od 1. července 2004 je v účinnosti ustanovení zákona o výkonu trestu odnětí svobody, které nově ukládá všem ředitelům věznic povinnost zřídit poradní sbor.²⁷ Poradní sbor je v současné době zřízen z celkového počtu 35 ve 32 věznicích a vazebních věznicích. Ve vazební věznici Praha-Pankrác bude poradní sbor zřízen do dubna 2005, ve Věznici Ostrov nad Ohří v lednu 2005. Nadále není poradní sbor zřízen ve Věznici Pardubice.

„CPT by rád obdržel podrobné informace o pravomocích a činnosti veřejného ochránce práv ohledně návštěv vězeňských zařízení a vyřizování stížností vězňů“ (bod 102).²⁸

V rámci své činnosti se veřejný ochránce práv zabýval výkonem doživotního trestu odnětí svobody a poté, co byl s účinností od 1. července 2004 změněn zákon o výkonu trestu odnětí svobody a vyhláška, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, konstatuje, že došlo k takové změně předmětné právní úpravy, kterou lze akceptovat.

Veřejný ochránce práv hodnotí pozitivně rovněž skutečnost, že od roku 2002 probíhá realizace projektu Vězeňského informačního systému a v jeho rámci vedení úplné evidence vězněných osob v elektronickém „Registru vězněných osob“, jehož součástí by měla být i ekonomicko-provozní součást, která by měla umožnit průběžné sledování a vyhodnocování kapacitních možností věznic. Zároveň by však bylo žádoucí vytvořit odpovídající elektronické evidence odsouzených žádajících o přemístění, a to pro potřeby Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR i pro potřeby jednotlivých věznic. Problémy současného systému přemístování vězněných osob totiž stále přetrvávají. Jednotlivé žádosti jsou řediteli věznic popř. Generálním ředitelství Vězeňské služby ČR většinou odmítány z kapacitních důvodů, přičemž k posuzování žádosti dochází pouze ze statického hlediska, vztaženého jenom k okamžiku podání žádosti. V zásadě tak nemusí existovat povědomost rozhodujících orgánů o tom, že žádost vězněné osoby o přemístění do určité věznice se může protnout s žádostí jiného odsouzeného, který chce být přemístěn právě do věznice opačné.

Při vyřizování podnětů se veřejný ochránce práv často setkává s argumentací odsouzených osob, že jejich žádosti nebylo vyhověno, ač mají povědomost o tom, že

²⁶ ustanovení § 13a zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění zákona č. 52/2004 Sb.

²⁷ ustanovení § 4 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 52/2004 Sb.

²⁸ viz též text k bodu 147

odsouzení z věznic, o kterou mají zájem, žádají o přemístění do věznic jejich současného pobytu. V tomto světle neobstojí argument o naplněné kapacitě věznic, neboť přemístěním odsouzeného za odsouzeného by nedošlo ke změně statistických stavů. Odsouzení také argumentují ustanovením vyhlášky, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody,²⁹ podle kterého při rozhodování o umístění odsouzených má Generální ředitelství Vězeňské služby ČR podle možností přihlížet k tomu, aby odsouzený vykonával trest odnětí svobody co nejbližší místu pobytu blízkých osob. Pokud se předmětné ustanovení vyhlášky nemá stát pouze formálním textem právního předpisu, je třeba vytvořit účinný mechanismus jeho uskutečňování. Potřebnost zachování kontaktu mezi blízkými osobami, zejména rodiči a dětmi, i z hlediska resocializace odsouzených, není třeba dále rozvádět.

K těmto doporučením, poznámkám a žádostem o informace neuvádějí za rok 2004 české úřady žádné nové skutečnosti:

Předběžné poznámky

„CPT vyzývá české úřady, aby nadále vyvíjely úsilí k ukončení trvalé přeplněnosti věznic; k úspěchu této snahy bude mimo jiné nutné plně využívat stávajících možností alternativních trestů“ (bod 60).

Špatné zacházení

„CPT doporučuje, aby příslušníkům vězeňské služby ve věznici Valdice bylo připomínáno, že v případech, kdy musejí ke zvládnutí agresivních a/nebo vzpurných vězňů použít sílu, nemělo by takové použití síly překročit meze nezbytně nutné, a že jakmile jsou tito vězni zvládnuti, neexistuje žádné ospravedlnění pro jejich bití!“ (bod 63).

„CPT dále doporučuje, aby vyšší důstojníci vězeňské služby ve všech navštívených zařízeních připomínali svým podřízeným, že slovní napadání je nepřipustné a bude přísně postihováno“ (bod 63).

Odsouzení k doživotnímu trestu odnětí svobody

„CPT doporučuje, aby ve věznici Valdice bylo přezkoumáno používání pout u doživotně odsouzených s ohledem na poznámky uvedené v bodu 72“ (bod 72).

„Podle CPT je povinnost doživotně odsouzených mít na ruku pouta během vyšetření vězeňským lékařem nebo jejich umístění za kovové mříže (bez pout) během konzultací s psychiatrem z etického hlediska diskutabilní a odporuje řádnému vztahu mezi lékařem a pacientem“ (bod 73).

„CPT vyzývá české úřady, aby podnikly kroky umožňující doživotně odsouzeným vytvořit si ve svých celách ve věznici Valdice méně neosobní prostředí“ (bod 74).

²⁹ ustanovení § 7 odst. 1 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění vyhlášky č. 378/2004 Sb.

„CPT by dále rád získal podrobné údaje o postupech (např. lékařský dohled) při umístění osoby na bezpečnostní celu č. 113 ve věznici Valdice“ (bod 75).

Podmínky výkonu trestu nebo vazby u celkové vězeňské populace

„CPT vyzývá české úřady, aby přehodnotily rozvrh vycházek vězeňkyň ve věznici Plzeň“ (bod 81).

„CPT by rád získal vyjádření českých úřadů ke skutečnosti, že do oddělení uvedených v bodu 82 mohou být zařazováni pouze občané České republiky“ (bod 82).

Zdravotní péče

„CPT by byl rád informován o pokroku dosaženém v převádění odpovědnosti za zdravotní péči ve věznicích z ministerstva spravedlnosti na ministerstvo zdravotnictví, a zejména předpokládaný postup ohledně dohledu nad prací zdravotnického personálu v českých věznicích“ (bod 85).

„CPT doporučuje podniknout přednostně opatření k podstatnému zvýšení počtu zdravotnického personálu v plzeňské věznici tak, aby bylo možno mimo jiné zajistit přítomnost zdravotní sestry po celých 24 hodin denně a o víkendech přítomnost lékaře“ (bod 87).

„CPT doporučuje neprodleně přijmout opatření ke zlepšení hygieny ve dvou místnostech ošetrovny ve věznici Plzeň v souladu se zdravotnickými normami“ (bod 88).

„CPT doporučuje, aby byla přijata opatření zajišťující všem vězňům poskytování léků nutných vzhledem k jejich zdravotnímu stavu, což znamená, že finanční prostředky přidělované jednotlivým věznicím by měly být dostatečné k umožnění bezplatného poskytování léků těm vězňům, kteří nemají dostatek prostředků k jejich zakoupení“ (bod 89).

„CPT věří, že požadavek, aby vstupní lékařská prohlídka nově příchozích vězňů byla až na výjimečné okolnosti provedena v den nástupu výkonu trestu odnětí svobody, bude splněn, jakmile bude ve věznici Plzeň zajištěna víkendová přítomnost zdravotnického personálu (a lékaře)“ (bod 90).

„CPT doporučuje, aby byla přijata opatření zajišťující naprosté zachování lékařského tajemství ve věznici Plzeň (i ve všech ostatních vězeňských zařízeních v celé České republice); veškerá lékařská vyšetření odsouzených (vstupní nebo jakákoli pozdější) by měla být prováděna mimo doslech a – pokud zúčastněný lékař v daném případě výslovně nevyžaduje jinak – mimo dohled příslušníků vězeňské služby“ (bod 92).

Další problémy

„CPT doporučuje přijmout ve věznici Plzeň opatření s cílem ukončit praxi, podle níž jsou vězni povinni během čekání, než se jim bude vězeňský personál věnovat, stát čelem ke zdi“ (bod 93).

„CPT doporučuje ve věznici Plzeň podniknout přednostně opatření k obsazení volných míst dozorců“ (bod 94).

„CPT doporučuje, aby byly podniknuty kroky k odstranění nedostatků kázeňských cel ve věznici Plzeň s ohledem na poznámky uvedené v bodu 98 (např. špatné větrání, plísně na zdech)“ (bod 98).

„CPT by rád od českých úřadů obdržel vyjádření ke zjištěním delegace, že výčet povolených donucovacích prostředků nebyl upraven podle doporučení CPT obsažených ve zprávě o návštěvě v roce 1997“ (bod 99).

K části D - Psychiatrická zařízení

Životní podmínky pacientů

„CPT vyzývá české úřady, aby podnikly kroky k zajištění méně neosobního prostředí pro klienty 1. a 3. oddělení Ústavu sociální péče Ostravice“ (bod 113).

Poškozování prostředí klienty stanic I. a III. s různým stupněm mentální retardace nadále trvá, přesto se výzdoba a celková úprava těchto stanic zlepšila. V roce 2004 byla stará nevyhovující kovová lůžka nahrazena novými dřevěnými. Ústav zakoupil nové lůžkoviny a barevné povlečení. Další vybavení a zařízení pokojů bude dodáno do nového ústavu v Pržně. Nadále se v praxi velmi osvědčuje používání relaxačních vaků. Snahou personálu je, aby obyvatelé stanic I. a III. bydleli v příjemném prostředí.

„CPT by byl rád informován o pokroku v realizaci plánů na výstavbu nových prostor pro Ústav sociální péče Ostravice ve Frýdku-Místku do roku 2004“ (bod 115).

Dokončení stavby nového areálu v Pržně se plánuje na konec roku 2004, avšak vybavení interiérů a následné přestěhování ústavu z Ostravice na Pržno se plánuje na duben nebo květen 2005. Součástí nové stavby je pavilon pro klienty trvale ležící a imobilní a klienty s těžkým mentálním postižením, dětský pavilon, bydlení pro klienty s lehkým a středním mentálním postižením, chráněné bydlení, dílenská a výchovná terapie, zemědělská terapie, venkovní amfiteátr a venkovní sportovní areál.

Moravskoslezský kraj schválil žádost o poskytnutí finančních prostředků ze strukturálních fondů Evropské unie na rozšíření areálu o pavilon pro psychotiky, multifunkční centrum (pro pořádání společenských akcí, bohoslužeb, kulturních vystoupení apod.), skleník a prostory pro hipoterapii. Předpokládaný termín zahájení výstavby rozšířeného areálu je duben 2005. Výstavba by měla být dokončena do konce roku 2005.

Personál a léčba

„CPT by byl rád informován o přesných postupech ohledně biomedicínských výzkumných projektů realizovaných v Psychiatrické léčebně Opava a v ostatních psychiatrických ústavech v České republice“ (bod 119).

V roce 2003 přidělila Interní grantová agentura ministerstva zdravotnictví účelovou podporu Psychiatrické léčebně Opava na realizaci projektu „Terapeutická ovlivnění kognitivních funkcí u schizofrenie“. Projekt byl realizován v průběhu roku 2003 a byl zaměřen na terapeutické ovlivnění kognitivní dysfunkce, která postihuje většinu pacientů se schizofrenií a ztěžuje jim zařazení do práce a do života.

„CPT doporučuje, aby v Ústavu sociální péče Ostravice byly podniknuty kroky k zajištění:

- zvýšení početního stavu zdravotnického personálu vykonávajícího noční služby;
- posílení přítomnosti všeobecného lékaře a psychiatra;

- **poskytování rehabilitačních služeb (psychologie, fyzioterapie atd.)“(bod 120).**

Početní stav zdravotnického personálu v Ústavu sociální péče Ostravice byl dále navýšen o jednoho pracovníka na současný celkový počet 34 (střední zdravotnický personál - 20, nižší zdravotnický personál - 6, pomocný zdravotnický personál - 7, pracovník sociální péče - 1). Čtyři zdravotní sestry absolvovaly pomaturitní specializační studium v oboru psychiatrie, jedna zdravotní sestra ve studiu pokračuje a další tři mají podanou přihlášku na Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů v Brně. Nadále trvá zvýšení početního stavu zdravotnického personálu přítomného během nočních služeb na stanici III. na dva pracovníky. Ústav v roce 2004 využíval možnosti náhradní civilní služby a případné praxe studentů středních a vysokých škol. Od konce roku 2004 se veškerý personál stanice I. a stanice III. aktivně podílí na zabezpečení komplexní ošetrovatelské péče.

V případě posílení přítomnosti všeobecného lékaře a psychiatra je třeba brát v úvahu, že se jedná o soukromé lékaře a nelze jim nařídít větší pracovní úvazek. Od pondělí do pátku je možnost denní konzultace po telefonu, případně návštěva lékaře nebo návštěva klienta v doprovodu pracovníka ústavu, v odpoledních a nočních hodinách a o víkendech a svátcích je zajištěna lékařská péče formou lékařské služby první pomoci (pohotovostní služba) nebo zdravotnické záchranné služby³⁰.

Od ledna 2005 požádalo vedení ústavu zřizovatele o navýšení personálu o jednoho rehabilitačního pracovníka. K dalšímu navýšení zdravotnického personálu o pět zdravotnických pracovníků by mělo dojít v novém ústavu v Pržně. V listopadu 2004 uzavřel ústav smlouvu v oblasti dobrovolnické služby s Občanským sdružením „ADRA“. Cílem programu je doplnění služeb a zlepšení psychosociálních podmínek klientů. Na realizaci tohoto programu se podílejí vybraní dobrovolníci, kteří absolvují speciální psychosociální výcvik se zajištěnou supervizi své činnosti. V prosinci 2004 navázal ústav spolupráci se společností pro canisterapii a osobní asistenci „*Podané ruce*“.

„CPT doporučuje, aby byla prioritně učiněna opatření k zajištění toho, aby všichni klienti v Ostravici měli možnost věnovat se přiměřeným psychosociálním a zájmovým terapeutickým činnostem v závislosti na jejich duševních schopnostech a tělesné pohyblivosti“ (bod 122).

Od konce roku 2004 se pro zdravotnický personál v ústavu vyhotovují „Osnovy pro výchovnou činnost skupiny A, B, C“. Podle těchto osnov bude klientům stanoven individuální plán výchovné činnosti na rok 2005. Klienti všech oddělení jsou zapojováni do výchovných činností s přihlédnutím k jejich postižení a z toho vyplývajících možností. Účastní se vycházek, výletů a rekreací a dále se účastní všech společných akcí a vystoupení. Využívají tělocvičny ke sportovním aktivitám, navštěvují muzikoterapii a jiné zájmové a terapeutické činnosti.

³⁰ Zdravotnická záchranná služba představuje odbornou přednemocniční neodkladnou péči o postižené na místě vzniku jejich úrazu nebo náhlého onemocnění a během jejich dopravy k dalšímu odbornému ošetření a při jejich předání do zdravotnického zařízení. Poskytuje se při stavech, které bezprostředně ohrožují život postiženého, mohou vést prohlubováním chorobných změn, k náhlé smrti, způsobí bez rychlého poskytnutí odborné první pomoci trvalé chorobné změny, působí náhlé utrpení a náhlou bolest, působí změny chování a jednání postiženého nebo ohrožují jeho samotného nebo jeho okolí.

Omezení pohybu rozrušených a/nebo agresivních klientů/pacientů

„CPT doporučuje podniknout opatření k zajištění toho, že postupy používání prostředků na zklidnění nebo omezení pohybu uplatňované v Ústavu sociální péče Ostravice budou sladěny s požadavky uvedenými v bodu 123“ (bod 125).

V Ústavu sociální péče Ostravice se od 1. července 2004 již klecová lůžka nepoužívají a od 15. října 2004 se síťová lůžka používají pouze v mimořádných situacích, kdy je ohroženo zdraví a život klienta či jiné osoby, a to pouze na dobu nezbytně nutnou a za striktního dodržení pravidel evidence.

Každé použití síťového lůžka se eviduje v kartě klienta a zároveň v knize dokumentující užívání těchto lůžek v zařízení. Součástí evidence je důvod užití síťového lůžka, podrobně popsany incident včetně místa, času a dalších zúčastněných osob, datum, hodina a délka trvání použití síťového lůžka. Zápis obsahuje podpisy osoby, která použití síťového lůžka navrhla, lékaře, který návrh schválil a ředitele zařízení, který je s použitím síťového lůžka srozuměn.

K používání síťového lůžka musí dát prokazatelný souhlas zákonný zástupce klienta. O každém jednotlivém použití síťového lůžka a jeho důvodech je zákonný zástupce klienta informován zvláště bezprostředně po použití lůžka. Síťová lůžka nesmějí být použita za účelem nácviku chování nebo dosažení změny v chování klienta či ulehčení práce personálu. Celkový počet síťových lůžek v ústavu se v roce 2004 snížil z 11 na 6. Nadále platí, že vzhledem k psychiatrickým diagnózám klientů je používání síťových lůžek nutností.

Další informace jsou uvedeny u bodu 128.

„CPT doporučuje, aby byly v Psychiatrické léčebně Opava a v Ústavu sociální péče Ostravice by měly být vedeny zvláštní knihy o použití prostředků fyzického zabránění pohybu“ (bod 125).

V Psychiatrické léčebně Opava byly na každém oddělení zavedeny sešity, ve kterých se evidují případy použití prostředků fyzického zabránění pohybu. Závažnější případy se řeší protokolárně na úrovni ředitelství.

Informace o Ústavu sociální péče Ostravice jsou uvedeny u předchozího bodu.

„CPT doporučuje, aby v Ústavu sociální péče Ostravice byla přijata opatření zajišťující:

- přezkoumání materiálních podmínek na obou samotkách;
- umožnění všem klientům umístěným na samotce, kterým to dovolí jejich zdravotní stav, strávit alespoň jednu hodinu denně pohybem venku;
- vynaložení obzvláštního úsilí k tomu, aby klienti, kteří jsou dlouhodobě umístěni na samotce, měli odpovídající kontakt s lidmi;

CPT by rovněž rád obdržel informace o dlouhodobém výhledu na léčbu uvedených dvou klientů držených na samotkách“ (bod 126).

Při posuzování materiálních podmínek na samostatných pokojích vychází personál z doporučení psychiatra. Samostatné bydlení s omezeným vybavením pokojů a individuálním

přístupem personálu je ve stávajících podmínkách jediným možným řešením. Prozatím není možné u obou klientů zajistit osobního asistenta na 24 hodin. Klient s hlubokou mentální retardací tráví přes den mnoho hodin denně mimo pokoj pod stálým dozorem personálu, tráví čas mezi ostatními obyvateli, avšak druhý klient pokoj odmítá opustit. Několikrát denně je mu nabízen pobyt ve společenské místnosti, reaguje však vždy agresivitou verbální i neverbální. Psychický stav u obou obyvatel je konzultován pravidelně s lékařem-psychiatrem. V rámci stávajících možností je těmto obyvatelům vzhledem k jejich zdravotnímu stavu poskytována maximální péče.

„CPT doporučuje, aby byla okamžitě z užívání vyřazena lůžka opatřená klecí a aby bylo co nejdříve ukončeno používání lůžek opatřených sítí ke zvládnutí rozrušených pacientů/klientů“ (bod 128).

V současné době je v Psychiatrické léčebně Opava z celkového počtu 1015 lůžek 27 síťových lůžek. Převážná většina z nich je umístěna na gerontopsychiatrickém oddělení. Od doby návštěvy CPT, kdy v léčebně bylo 26 síťových lůžek se tedy počet lůžek se sítí zvýšil o jedno.

V Ústavu sociální péče Ostravice byl v roce 2004 počet síťových lůžek zredukován z 11 na 6. Na stanici I. se používají 4 lůžka opatřených sítí jako humánní prostředek ochrany obyvatel před závažným poraněním při náhlých nočních neklidech. Na stanici II. je jedno síťové lůžko a na stanici III. je rovněž jedno síťové lůžko.

Další informace o Ústavu sociální péče Ostravice jsou uvedeny u bodu 125.

„CPT doporučuje, aby byla přijata opatření s cílem zajistit, aby dokud budou používána lůžka opatřená sítí, nebyly osoby umístěné do takovýchto lůžek na očích ostatních pacientů/klientů a byly pod odpovídajícím dozorem personálu; toto doporučení by se mělo obdobně vztahovat i na ostatní prostředky pro zklidnění nebo omezení pohybu, např. svěrací kazajky nebo fixaci; to by nemělo bránit návštěvám ostatních pacientů nebo klientů u osob, vůči nimž jsou použity prostředky pro omezení pohybu, pokud je to z lékařského hlediska vhodné“ (bod 128).

„CPT se domnívá, že k zajištění bezpečnosti osob se sníženou pohyblivostí nebo poruchami spánku (např. dezorientací nebo náměsíčnictvím) lze nalézt vhodnější prostředky než lůžka opatřená sítí“ (bod 128).

„CPT věří, že k jeho doporučením uvedeným v bodech 125 a 128 bude přihlédnuto při přípravě návrhu pravidel používání prostředků omezení pohybu pro lůžkové psychiatrické ústavy v České republice“ (bod 129).

Bývalý ministr zdravotnictví Jozef Kubinyi vydal dne 13. července 2004 pokyn všem ředitelům zdravotnických zařízení přímo řízených ministerstvem, aby „*ve svém zdravotnickém zařízení s okamžitou platností zakázali využívání klecových lůžek a nařídili jejich likvidaci*“ a dále požádal „*o postupné zřizování místností speciálně vybavených proti možnému poranění neklidných pacientů tak, aby ve svém zdravotnickém zařízení mohli do konce roku 2004 zakázat využívání lůžek síťových*“.

Na základě tohoto pokynu byla všechna klecová lůžka s okamžitou platností odstraněna a počet síťových lůžek se snížil. Při využívání síťových lůžek se bude i nadále postupovat podle pokynu ministra zdravotnictví s ohledem na ekonomické a personální možnosti jednotlivých zdravotnických zařízení.

Na základě diskuse odborníků z oboru psychiatrie vypracovala Česká psychiatrická společnost³¹ návrh metodického opatření k užití omezovacích prostředků v psychiatrických zařízeních. Návrh byl projednán v Komisi ministerstva zdravotnictví pro implementaci koncepce oboru psychiatrie a 7. prosince 2004 ministerstvo zdravotnictví metodické opatření schválilo. Metodické opatření bylo zveřejněno ve Věstníku ministerstva zdravotnictví.

„CPT by chtěl být informován o pokroku dosaženém v zavádění směrnic ohledně kvality sociálních služeb a povinné registraci a kontrolách ústavů sociální péče, jakož i předpisů pro používání prostředků zklidnění nebo omezení pohybu platných pro lůžkové psychiatrické ústavy v České republice“ (bod 129).

Standardy kvality služeb jsou součástí připravovaného zákona o sociálních službách. Návrh věcného záměru zákona o sociálních službách schválila vláda v říjnu 2004 a v současné době připravuje ministerstvo práce a sociálních věcí jeho paragrafové znění.

Ministerstvo práce a sociálních věcí vydalo v červnu 2004 metodické opatření k postupu při mimořádném použití klecových lůžek opatřených sítí v zařízeních sociálních služeb, které zakazuje užívání klecových lůžek a stanoví, že síťová lůžka mohou být použita na základě souhlasu zástupce klienta a pouze na dobu nezbytně nutnou v mimořádných situacích, při nichž je ohrožen život či zdraví klienta nebo jiné osoby. Opatření dále stanoví obsah povinné evidence o použití lůžka. V případě opakovaného užití lůžka u jednoho klienta se předpokládá posouzení vhodnosti postupu nezávislým odborníkem.

V září 2004 byl Parlamentu předložen vládní návrh novely zákona o sociálním zabezpečení.³² Návrh novely zákona obsahuje ustanovení, které určuje závazná pravidla pro mimořádné užití jakéhokoliv prostředku omezujícího pohyb uživatele sociálních služeb. Opatření omezující pohyb osoby se při poskytování ústavní sociální péče zakazuje, povoluje se výjimečně pouze v případech přímého ohrožení jejího zdraví a života nebo zdraví a života jiných osob, a to pouze po dobu nezbytně nutnou. Návrh obsahuje také pravidla vedení evidence o použití opatření omezujícího pohyb a předpokládá, že ke každému užití opatření omezujícího pohyb se bude vyjadřovat lékař. Podle návrhu by zákon měl nabýt účinnosti 1. března 2005.

V roce 2004 byl zahájen výcvik budoucích průvodců dobrou praxí v problematice omezování pohybu uživatele sociálních služeb v souladu s lidskými právy. Podstatnou součástí školení jsou i předávané zkušenosti odborníků z vyspělých evropských demokracií v řešení situací, které by mohly vést k užití omezovacích prostředků. Absolventi školení³³ získávají informace o předcházení situacím, jež mohou vést k užití omezovacího prostředku, jak se postupuje při potřebě omezit pohyb v zájmu ochrany života či zdraví uživatele sociálních služeb nebo jiné osoby, jakož i o tom, jak se následně konkrétní situace vyhodnocují pro další postupy.

³¹ Česká psychiatrická společnost České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně

³² návrh zákona, kterým se mění zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů (sněmovní tisk č. 786)

³³ První kolo výcviku absolvovalo 13 osob a předpokládá se, že v roce 2005 výcvik absolvuje dalších 40 osob.

Průvodci dobrou praxí v problematice omezování pohybu uživatele sociálních služeb budou ve spolupráci se zřizovatelem ústavních zařízení sociální péče vzdělávat pracovníky přímo v zařízeních sociální péče.³⁴

Ministerstvo práce a sociálních věcí připravuje vyhlášení inovativního dotačního programu na podporu poskytovatelům v odstraňování omezovacích prostředků ze zařízení sociálních služeb. Tento dotační program bude zaměřen na technickou dovybavenost prostředí zařízení, vzdělávání pracovníků a zkvalitnění individuální péče o uživatele s problematickým chováním.

Pojistky

„CPT věří, že v Opavě bude v budoucnosti dodržována tříměsíční lhůta stanovená zákonem pro vyjádření soudu ohledně přípustnosti dalšího držení v ústavu“ (bod 134).

Tříměsíční lhůta pro vydání rozsudku o přípustnosti dalšího držení v ústavu je v současné době ze strany Psychiatrické léčebny Opava i Okresního soudu Opava striktně dodržována.

„CPT doporučuje, aby byly podniknuty kroky k přezkoumání stávajících praktik v Psychiatrické léčebně Opava ohledně doručování soudních usnesení dotčeným pacientům“ (bod 135).

Praxe předávání kopie usnesení o nedobrovolném umístění do ústavní péče všem dotčeným pacientům zavedená od návštěvy CPT v roce 2002 se stala samozřejmostí. Doručená pošta je adresovaná na jméno ředitele. Ten jí předává sociální pracovníci. Sociální pracovníci následně proti podpisu poštu odevzdá klientům. Pošta se neotevírá.

„CPT by rád obdržel vyjádření českých úřadů k poznámce CPT, že praxe, kdy osoby zůstávají zbaveny osobní svobody v psychiatrických nemocničních zařízeních v důsledku nedostatku odpovídajících zařízení mimo léčebnu, je nanejvýš diskutabilní“ (bod 140).

Změny v systému sociálních služeb jsou předmětem připravovaného zákona o sociálních službách. Návrh věcného záměru zákona o sociálních službách schválila vláda v říjnu 2004 a v současné době připravuje ministerstvo práce a sociálních věcí jeho paragrafové znění.

„CPT doporučuje, aby byly podniknuty kroky k zajištění toho, že nutnost umístění do ústavu sociální péče bude v pravidelných intervalech zkoumána příslušným úřadem“ (bod 143).

Standards kvality služeb, které zahrnují i dohody o poskytování služeb, jsou součástí připravovaného zákona o sociálních službách.

³⁴ V České republice je zřizovatelem 5 ústavů sociální péče ministerstvo práce a sociálních věcí, ostatní ústavy sociální péče jsou zřizovány územními samosprávnými celky (kraje a obce).

„CPT doporučuje, aby v Psychiatrické léčebně Opava bylo neprodleně zahájeno vydávání informativních brožur nově přijímaným pacientům“ (bod 145).

Informační brožura pro nově přijímané pacienty nebyla dosud v Psychiatrické léčebně Opava vydána pro její vysokou finanční náročnost. Podklady pro její vydání jsou připraveny a Psychiatrická léčebna Opava se obrací na sponzory se žádostí o podporu jejího vydání. Dva primariáty vydávají pro pacienty vlastní informační tiskoviny, které obsahují informace o režimu oddělení, možnostech léčby, pracovnících oddělení a o možnostech následné extramurální péče, včetně kontaktů na občanská sdružení a organizace pacientů. Tyto tiskoviny jsou pacientům předávány po jejich příchodu na primariát.

„CPT by rád obdržel informace o pravomocích a činnost veřejného ochránce práv ohledně vyřizování stížností pacientů/klientů“ (bod 146).

Při místních šetřeních v psychiatrických léčebnách se veřejný ochránce práv opakovaně setkává s nedostatečnou návazností ústavní péče na ambulantní či sociální péči (chráněné bydlení, domy na půl cesty apod.). Psychiatrické léčebny pak v některých případech suplují následnou péči delším pobytem pacienta v zařízení s odůvodněním, že ho nemají kam umístit.

Podle návrhu nového trestního zákona, který nyní projednává Parlament České republiky,³⁵ by mělo být po vzoru zahraničních právních úprav vytvořeno další, nové ochranné opatření, a sice tzv. zabezpečovací detence.³⁶ Podmínky pro uložení a trvání zabezpečovací detence a ochranného léčení ústavního jsou, resp. budou upraveny trestním zákonem. Procesní otázky ukládání a výkonu těchto ochranných opatření upravuje, resp. bude upravovat trestní řád. Podmínky výkonu těchto ochranných opatření však nejsou upraveny žádnou zákonnou normou.

Přitom dotčené osoby jsou, resp. budou v rámci výkonu obou zmiňovaných ochranných opatření podrobeny značnému omezení práv a svobod a podle názoru veřejného ochránce práv by bylo žádoucí, aby se tato omezení nerealizovala bez jakékoli zákonné korekce. Výkonem ochranného léčení ústavního a zabezpečovací detence se sleduje dosažení účelu těchto ochranných opatření, kterým je izolace dotčených osob od společnosti a jejich léčení, ke kterému by mělo docházet prostředky stanovenými zákonem. V této souvislosti je třeba připomenout, že režim ve většině ostatních zařízení, kde dochází k omezení či zbavení osobní svobody jednotlivce (např. věznice, školská zařízení pro výkon ochranné výchovy, zařízení pro zajištění cizinců) je upraven zákonem a že zákonná úprava výkonu ochranného léčení a zabezpečovací detence by stejně jako v těchto zařízeních významným způsobem přispěla k prevenci špatného zacházení či mučení.

„CPT doporučuje, aby byla učiněna opatření zajišťující, že všechna psychiatrická zařízení v České republice – včetně ústavů sociální péče³⁷ – bude pravidelně navštěvovat

³⁵ návrh trestního zákoníku (sněmovní tisk č. 744)

³⁶ Důvodem jsou především obtíže vznikající při výkonu ochranného léčení u určitého druhu nepřizpůsobivých odsouzených (např. sexuálních sadistů).

³⁷ Ústavy sociální péče nespádají pod pojem psychiatrická zařízení, neboť se jedná o různé typy zařízení. Psychiatrická zařízení jsou zdravotnická zařízení v působnosti ministerstva zdravotnictví, zatímco ústavy sociální péče patří do působnosti ministerstva práce a sociálních věcí. Ve specializovaných ústavech sociální péče může být současně poskytována péče i osobám s psychiatrickou poruchou.

nezávislý externí orgán (např. soudce nebo dohlížecí výbor), který odpovídá za dohled nad péčí o pacienty/klienty. Tento orgán by měl být zejména oprávněn hovořit soukromě s pacienty/klienty, přímo přebírat jejich případné stížnosti a dávat nezbytná doporučení“ (bod 147).

Vláda schválila 30. června 2004 návrh novely zákona o veřejném ochránci práv a předložila jej k projednání Parlamentu České republiky.³⁸ Vzhledem k průtahům v legislativním procesu bude nutné stanovit pozdější termín nabytí účinnosti zákona, než který se původně předpokládal.

Podle návrhu zákona má být působnost veřejného ochránce práv rozšířena o provádění systematických návštěv míst, kde se nacházejí osoby omezené na svobodě veřejnou mocí nebo v důsledku závislosti na poskytované péči. Cílem navrhované úpravy je posílit ochranu těchto osob před mučením, krutým, nelidským, ponižujícím zacházením nebo trestáním a jiným špatným zacházením.

Nová působnost ochránce by se měla vztahovat zejména na zařízení, v nichž se vykonává vazba, trest odnětí svobody, ochranná výchova, ústavní výchova nebo ochranné léčení, policejní cely, zařízení pro zajištění cizinců, azylová zařízení, ústavy sociální péče, zdravotnická zařízení včetně psychiatrických léčeben a zařízení sociálně-právní ochrany dětí.

Při provádění návštěv bude mít ochránce oprávnění bez předchozího upozornění vstupovat do všech prostor zařízení a provádět v nich šetření, nahlížet do spisů, klást otázky jednotlivým zaměstnancům a rozmlouvat bez přítomnosti jiných osob s osobami umístěnými v zařízeních. Jako výsledek návštěvy v zařízení bude ochránce zpracovávat zprávu o svých zjištěních, která bude obsahovat i doporučení nebo návrhy opatření k nápravě zjištěných nedostatků.

Dne 16. září 2004 podepsala Česká republika Opční protokol k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání a připravuje se k jeho ratifikaci v průběhu roku 2005.

K těmto doporučením, poznámkám a žádostem o informace neuvádějí za rok 2004 české úřady žádné nové skutečnosti:

Životní podmínky pacientů

„CPT věří, že české úřady podniknou kroky ke zlepšení životních podmínek v některých pavilonech (zejména 6, 11 a 20) Psychiatrické léčebny Opava s ohledem na poznámky uvedené v bodu 109“ (bod 109).

„CPT vyzývá české úřady, aby v opavské léčebně pacientům, kteří si to přejí, umožnily během dne přístup do jejich pokojů“ (bod 110).

³⁸ návrh zákona, kterým se mění zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony (sněmovní tisk č. 751)

„CPT doporučuje, aby byla přijata opatření k zajištění vycházek v rozsahu alespoň jedné hodiny denně pro všechny pacienty v Psychiatrické léčebně Opava, kterým to dovoluje jejich zdravotní stav“ (bod 111).

„CPT doporučuje, aby všichni pacienti v opavské léčebně, kteří nejsou upoutáni na lůžko, směli přes den nosit své vlastní oblečení (a je-li to nutné, aby byli k jeho nošení povzbuzováni), nebo aby jim byl poskytnut vhodný neuniformní oděv“ (bod 112).

Personál a léčba

„CPT doporučuje, aby byl přezkoumán početní stav zdravotnického personálu v Psychiatrické léčebně Opava“ (bod 116).

„CPT vyzývá české úřady, aby usilovaly o další rozvoj psychoterapie a psychosociálních rehabilitačních činností v opavské léčebně“ (bod 117).

„CPT doporučuje, aby bylo používání elektrokonvulzivní terapie (ECT) v Psychiatrické léčebně Opava podrobně zaznamenáváno do zvláštní knihy“ (bod 118).

Pojistky

„CPT by byl rád informován o tom, zda se v rámci probíhající reformy českých právních předpisů týkajících se duševního zdraví plánuje zavést úpravu postupu mimo naléhavé případy, podle něž by mohl být pacient hospitalizován proti své vůli po vynesení soudního rozhodnutí“ (bod 132).

„CPT by rád znal názor českých úřadů na poznámku CPT, že výkon práv pacientů by mohl být zkvalitněn, jestliže by byla zavedena úprava ohledně ustanovení nezávislého poradce, který by dotčeným osobám pomáhal v případě převzetí do ústavní péče bez souhlasu této osoby“ (bod 136).

„CPT by rád obdržel vyjádření českých úřadů k poznámce CPT, že držení osob zbavených způsobilosti k právním úkonům v psychiatrických nemocničních zařízeních bez možnosti využívat procedurálních pojistek jinak zaručených zákonem je praxí značně diskutabilní“ (bod 137).

„CPT doporučuje neprodleně přijmout opatření k zajištění pravidelného soudního přezkumu nedobrovolného převzetí všech pacientů pobývajících v opavské léčebně, kteří byli do péče převzati před rokem 1991“ (bod 138).

„CPT doporučuje, aby byly ve všech psychiatrických léčebnách v České republice podniknuty kroky k zajištění pravidelného automatického přezkumu opatření nařizujících ochrannou léčbu; tento postup by měl zaručovat nezávislost a nestrannost a objektivní lékařskou expertízu“ (bod 139).

„CPT by byl rád informován o tom, zda je podle právních předpisů platných v České republice v rámci řízení o zbavení způsobilosti k právním úkonům nutná účast nezávislého lékaře s odbornou psychiatrickou kvalifikací“ (bod 142).

„CPT doporučuje, aby české úřady usilovaly o nalezení alternativních řešení, která by lépe zaručovala nezávislost a nestrannost opatrovníků“ (bod 144).

„CPT doporučuje, aby v Ústavu sociální péče Ostravice byl každému klientovi a jeho zákonnému zástupci vydán informativní leták/brožura“ (bod 145).

„CPT doporučuje, aby pacienti/klienti v Opavě a Ostravici byli prostřednictvím informativního letáku/brožury, předaným jim při převzetí do péče, informováni o svých právech a o způsobech podávání stížností; stížnosti adresované vedení zařízení by měly být zapisovány do zvláštní knihy“ (bod 146).

Informace o trestné činnosti policistů České republiky za rok 2003

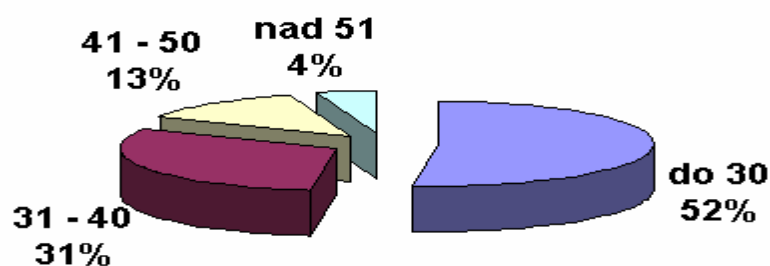
V roce 2003 se zvýšil počet objasněných trestných činů proti roku 2002 o 146, tj. 32,2%, ale současně došlo k poklesu počtu pachatelů těchto objasněných trestných činů o 17, tj. – 3,8%. Tyto meziroční relativní změny (přírůstky, resp. úbytky) jsou uvedeny v tabulce č. 1.

Tabulka č. 1: Vývoj trestné činnosti policistů Policie ČR v letech 1996 až 2003

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Počet objasněných trestných činů	374	287	373	438	603	665	453	599
meziroční změna v %	16,5	-23,3	30,0	17,4	37,7	10,3	-31,9	32,2
Počet pachatelů – policistů objasněných trestných činů	305	245	306	345	389	468	444	427
meziroční změna v %	13,0	-19,7	24,9	12,7	12,8	20,3	-5,1	-3,8

Z hlediska věkového složení zjištěných pachatelů se struktura oproti předcházejícímu roku změnila. Zvýšil se podíl pachatelů ve věkové kategorii do 30 let na 52% (v roce 2002 to bylo 36%) a to počtem 197 pachatelů. U ostatních věkových skupin došlo ke snížení. Stav v roce 2003 je zřejmý z grafu č. 2. Více než polovinu objasněných trestných činů spáchali policisté s délkou služby do 10 let, tj. 353 objasněných skutků.

Graf: Podíl policistů – pachatelů objasněných trestných činů podle věku

Zneužívání pravomoci veřejného činitele § 158	140	86	104	166	237	244	176	202	33,72
Maření úkolu veřejného činitele z nedbalosti § 159	0	0	0	5	7	11	12	19	3,17
Úplatkářství §§ 160 – 162	10	11	10	10	14	14	4	15	2,50
Účast na zločinném spolčení § 163a/1, 163b,163c	0	0	0	4	0	0	0	1	0,17
Nadržování § 166	2	0	1	0	0	3	0	1	0,17
Maření výkonu úředního rozhodnutí § 171	1	2	1	0	3	5	3	4	0,67
Nedovolené překročení státní hranice § 171a	1	0	1	3	0	0	0	3	0,50
Ohrožení služebního tajemství § 173	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
Křivé obvinění § 174	0	0	0	0	0	1	0	0	0,00
Křivá výpověď a nepravdivý znalecký posudek § 175	0	0	0	0	0	2	0	0	0,00
Padělání a pozměňování veřejné listiny § 176	1	4	1	1	3	1	6	3	0,50
Neoprávněné nakládání s osobními údaji § 178	1	0	1	2	0	7	4	17	2,84
Výbuchy §§ 179, 180, 257	0	0	0	1	0	0	0	0	0,00
Nedovolené ozbrojování § 185	1	3	1	3	7	4	3	5	0,83
Nedovol. výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů § 187	0	0	11	1	26	10	3	7	1,17
Nedovol. výroba a držení omam.a psychotropních látek a jedů § 187a	0	0	0	0	1	0	0	2	0,33
Šíření toxikomanie § 188a	0	0	0	0	1	0	1	1	0,17
Násilí proti skupině obyvatel a jednotlivci § 196	1	0	2	0	0	1	0	0	0,00

Nebezpečné vyhrožování § 197a	5	6	4	5	3	5	5	3	0,50
Hanobení národa, rasy a přesvědčení § 198	0	0	0	1	0	1	2	0	0,00
Podněcování k národnostní a rasové nenávisti § 198a	0	0	0	1	0	0	0	0	0,00
Ohrožení pod vlivem návykové látky, opilství §§ 201, 201a	0	0	1	0	3	0	0	3	0,50
Výtržnictví § 202	9	5	8	14	13	17	10	14	2,34
Kuplířství § 204	0	0	1	0	0	0	0	0	0,00
Neposkytnutí pomoci § 208	0	0	0	0	0	1	0	1	0,17
Zanedbání povinné výživy § 213	1	1	1	1	2	4	2	0	0,00
Ohrožování mravní výchovy mládeže § 217	0	0	0	0	0	0	0	2	0,33
Vražda § 219	1	1	0	0	0	2	1	4	0,67
Ublížení na zdraví (úmyslné) §§ 221, 222	25	16	32	17	39	33	16	26	4,34
Ublížení na zdraví (z nedbalosti) §§ 223, 224, 201, 201a	3	3	6	3	1	6	3	2	0,33
Rvačky § 225	0	0	2	0	0	0	0	0	0,00
Omezování a zbavení osobní svobody §§ 231, 232	2	1	3	1	2	1	1	2	0,33
Loupež § 234	0	1	0	1	4	4	0	3	0,50
Vydírání § 235	1	7	11	7	9	4	13	10	1,67
Porušování domovní svobody §§ 238, 249a	3	3	6	6	3	4	7	17	2,84
Ostatní násilné trestné činy §§ 215, 230, 233, 236, 237, 238a, 202	0	1	0	0	0	1	2	2	0,33

Znásilnění § 241	2	0	1	2	0	3	2	1	0,17
Pohlavní zneužívání § 242	3	0	1	0	1	1	1	0	0,00
Krádež §§ 247, 238	22	16	31	20	22	21	16	9	1,50
Zpronevěra § 248	10	7	14	10	15	13	9	6	1,00
Neoprávněné užívání cizí věci § 249	0	0	1	0	0	2	1	0	0,00
Neoprávněný zásah do práva k domu, bytu nebo nebytových prostor § 249a	0	0	0	0	3	2	0	0	0,00
Neoprávněné držení platební karty § 249b	1	0	0	2	1	0	0	2	0,33
Podvod § 250.	25	36	26	44	50	35	19	45	7,51
Pojistný podvod § 250a	0	0	0	12	49	98	47	51	8,51
Úvěrový podvod §250b	0	0	0	0	0	2	3	7	1,17
Podílnictví §§ 251, 251a, 252	5	5	2	14	4	6	5	9	1,50
Zatajení věci § 254	0	0	0	0	2	1	0	2	0,33
Porušování povinností při správě cizího majetku § 255	0	0	0	0	1	0	0	1	0,17
Ostatní majetková trestná činnost §§ 249, 254, 257, 257a	5	2	3	2	1	3	2	2	0,33
Trestné činy v dopravě §§ 179, 180, 184, 201, 223, 224, 257	58	46	53	54	41	52	42	58	9,68
Podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod občanů §§ 260, 261	0	0	0	0	0	1	0	0	0,00
Vojenské trestné činy §§ 273 – 295	12	9	12	12	18	18	16	27	4,51
Ostatní trestné činy	10	11	10	6	14	14	11	7	1,17
CELKEM	374	287	373	438	603	665	453	599	100

Příloha č. 2 (k části A bodu 26)**Informace o stížnostech (podáních netrestního charakteru) na příslušníky Policie České republiky za období 2001-2003****Tabulka č. 3: Vyhodnocení vyřízených podání kontrolními pracovníky Policie České republiky**

	2001	2002	2003
Celkem vyřízeno stížností, oznámení a jiných podání	5 205	5 247	5 725
z toho: oprávněných	728 (14 %)	654 (12,5 %)	698 (12,2%)
neoprávněných	3 896	3 870	3 678
Vyřízeno jinak	581	723	1 349
Vyřízené stížnosti (průběžně - mimo uváděné počty)	1 849	1 861	1 521

Informace o stížnostech (podáních netrestního charakteru) na příslušníky Policie České republiky za rok 2004

Tabulka č. 4: Hodnocení vyřízených stížností podle oprávněnosti, způsobu vyřízení a pořadí

Hodnocení a způsob vyřízení	Počet	Podíl	z toho					
			První		Opakované		Ostatní	
			Počet	%	Počet	%	Počet	%
Stížnost oprávněná	718	13.31%	641	89.28%	75	10.45%	2	0.28%
Stížnost neoprávněná	3875	71.83%	3311	85.45%	512	13.21%	52	1.34%
Postoupeno mimo resort	64	1.19%	64	100.00%	0	0.00%	0	0.00%
Založeno bez šetření	114	2.11%	114	100.00%	0	0.00%	0	0.00%
Ostatní	624	11.57%	198	31.73%	196	31.41%	230	36.86%
Celkem vyřízených stížností: 5395			4328	80.22%	783	14.51%	284	5.26%

Nejčastěji se jednalo o stížnosti na nevhodné jednání a chování policistů, postup policistů při vyřizování podání, činnost dopravní policie a projednávání dopravních přestupků, nepřijetí oznámení dle trestního řádu a fyzické násilí policistů.³⁹

³⁹ Údaje poskytnuté ministerstvem vnitra přesahují sledované období roku 2004. Proto tyto přesné údaje neodpovídají uvedenému hodnocení počtu vyřízených stížností.